

Noc na Karlštejně

Jaroslav Vrchlický

Analýza uměleckého díla

Zasazení výňatku do kontextu díla

- Hrad Karlštejn nesmí obývat žádná žena, přesto se sem dostanou dokonce dvě - nešťastná, zamilovaná a trochu žárlivá císařovna Alžběta, které se stýská po lásce jejího manžela Karla IV., a Alena, jež se vsadila se svým otcem, že stráví jednu noc na hradě. Otec jí v opilosti slíbil, že když se jí to podaří, může si vzít císařova šenka Peška.
- Alžběta dorazí potají na hrad a svěří se Arnoštovi se svými city k císaři. Ten ji pochopí, ale ví, že Karel nepovolí strávit zde noc ani císařovně. Převleče tedy Alžbětu za páže a postaví před císařovu ložnici. Císař si pážete Alžběty zpočátku vůbec nevšímá...
- Na hradě jsou hosté Štěpán Bavorský a jerusalémský král Petr, kteří čekají na slyšení u císaře. Vévoda Štěpán si Alžběty, převlečené za páže, všimne a je mu podezřelá. Proto řekne králi Petrovi, aby se pokusil páže políbit. Alžběta se však brání a v zápalu boje zlomí králi meč. Císař vyběhne z ložnice, aby zjistil, co se děje. Nakonec celou situaci zachrání Arnošt, ale Alžběta je před císařem vyražena. Arnoš bere vinu na sebe s tím, že chtěl císařovnu vyléčit z jejích zbytečných obav. Karel nechce porušit zákon a plánuje s Alžbětou odjet na její hrad Karlík.
- Jenže Štěpán s Petrem obchází nádvoří v touze chytit ženu, o jejíž přítomnosti na hradě jsou přesvědčeni. Avšak ve stejnou chvíli se strhla mela kvůli Aleně. Císař proto nechal tajně odvést Alžbětu z hradu postranním vchodem, aby pak přijela na hrad v celé své majestátnosti císařovny.
- Alena je domluvená se svým milým Peškem, že se sejdou. Jejich setkání sledují Štěpán s Petrem, kteří si myslí, že je to ta samá dívka jako u ložnice. Purkrabí, který je svědkem Aleniny sázky, poví, že je zde Alena. To, že je prozrazena přítomnost Aleny na hradě, hraje císaři do karet. Peška pasuje na rytíře, dá mu dům a všem promine. Alžběta přijíždí na hrad s vysvětlením, že při lovu zabloudila v lese, až uviděla Karlštejn. Jelikož nemůže na hradě zůstat, odjela i s Karlem na Karlík.
- Od té doby byl pak Karlštejn zpřístupněn i ženám.

Téma a motiv

- Téma je, že láska může porušit/zrušit všechny zákazy

Časoprostor

- Karlštejn, 2. pol. 14. stol. (vláda Karla IV.) - červen rok 1363

Kompoziční výstavba

- 3 dějství (několik výstupů)
- Převážně dialogy
- Chronologicky uspořádaný
- Na začátku každého jednání je odstavec, ve kterém je popsáno, kde se nacházíme a které postavy zde vystupují
- V textu najdeme poznámky pro herce (ztichne)

Literární forma, druh a žánr

- Literární druh drama
- Literární žánr je komedie

- Literární forma je divadelní
-

Vypravěč / lyrický subjekt

- Dialog – střídání více ich-forem

Postavy

- **Císař Karel IV.** - rozumný, spravedlivý a schopný vládce, čestný, má smysl pro humor a pochopení pro lásku, upřímně miluje svoji ženu Alžbětu, dokáže povznést nad prohřešky
- **Císařovna Alžběta Pomořanská (též Eliška Pomořanská)** - milující žena ze všeho nejvíce toužící po společnosti svého chotě, je obdařena tak velkou silou, že je schopna zlomit meč
- **Pešek Hlavně** – královský šenk, trochu zmatkař, toužící po dívce Aleně a rytířských ostruhách
- **Alena** – představuje mladou dívku, která je pro lásku schopná jakéhokoli činu. Projevuje svou statečnost, odvahu i smysl pro humor.
- **Král Petr** – Anakreontský ideál, cokoliv za víno, ženy, zpěv
- **Vévoda bavorský, Štěpán** – ziskuchtivý velmož, ale dostatečně čestný, aby dokázal ustoupit i šlechetnějším cílům, než jsou peníze

Vyprávěcí způsoby

- Dialogy

Typy promluv

- Dialogy, monology
-

Jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku

- **Čeština spisovná**
  - Neutrální
    - „pes“
  - hovorová
    - „spacák“
  - knižní
    - „oř“
  - básnická
    - „luna“
  - Neologismy (nově utvořené)
    - „Smuténka“
  - Přechodníky
    - „vstávajíc“
- **Nespisovná čeština**
  - Obecná
    - „von“
  - Citově zabarvená
    - „zlatíčko“

- Nářečí
  - „šalina“
- Slang
  - „tělák“
- Scénické poznámky
  - „Zadumá se“
  - „v pozadí k sobě“
- Historismy (zaniklá skutečnost)
  - „palcát“
  - „groš“
- Archaismy
  - „Seděti“
  - „Šťastna“
- Věty zvolací:
  - „Ó, Bože, on myslí na mne!“

Tropy a figury a jejich funkce ve výňatku

- Metafora
  - Metonymie
  - Personifikace
  - Přirovnání
  - Epiteton
  - Hyperbola
  - Eufemismus
  - Dysfemismus
  - Oxymóron
  - Synekdocha
-

Kontext autorovy tvorby

- Jaroslav Vrchlický (1853-1912)
- Básník, dramatik, literární kritik, prozaik a překladatel
- Vlastním jménem Emil Frída
- Narodil se v Lounech, v rodině chudého obchodníka
- Dětství prožil především v Ovčárech u Kolína u svého strýce faráře
- Začal studovat náboženství, ale brzy přešel na filozofickou fakultu
- Po studiích strávil rok v Itálii jako vychovatel
- Po návratu se stal tajemníkem českého učení technického
- Přátelil se se spisovatelkou Sofií Podlipskou (sestra Karolíny Světlé), později se oženil s její dcerou Ludmilou
- Na vrcholu spisovatelské činnosti získal čestný doktorát a titul profesora srovnávajících dějin literatury

- Doma i v zahraničí se mu dostalo vysokých poct
- 1908 těžce onemocněl (mozková mrtvice), nemohl již tvořit
- **Díla:**
  - Překladatel z 18 jazyků
    - Např. Dante, Shakespeare, Moliere, Goethe, Hugo, Byron, Poe, Mickiewicz, Baudelaire
  - Poezie: napsal asi 80 původních básnických sbírek
    - Lyrika:
      - Rok na jihu
      - Dojmy a rozmary
      - Okna v bouři
    - Epika:
      - Zlomky epopeje – básnický cyklus
      - Ducha svět
      - Selské balady
    - Drama:
      - Drahomíra
      - Noc na Karlštejně
      - Hippodamie

Literární / obecně kulturní kontext

- **Realismus**
  - Snaha o pravdivé a věrné zachycení skutečnosti
  - Píše se i o do té doby zakázaných tématech (rozpad rodiny, nevěra, alkoholismus, chudoba, práce dětí, ...)
  - Zobrazuje průměrný člověka
  - Uplatňuje se typizace
  - Hlavní žánry – román, povídka, drama
  - Klasický, historický, kritický, venkovský, vědecký, socialistický, naturalismus, ...
  - A. Jirásek, K. V. Rais, J. Neruda, G. Preissová, T. G. Masaryk
  - Ch. Dickens, H. de Balzac, F. M. Dostojevskij, L. N. Tolstoj
- **Lumírovci**
  - Nejvyhraněnější literární skupina 70.-80. let 19. století
  - Sdružovali se kolem časopisu Lumír
  - Prosazovali kosmopolitní zaměření české literatury
  - Hojná překladatelská činnost (anglosaské a románská oblast)
  - Při vlastní tvorbě využívali podněty ze světové literatury
  - Snažili se přiblížit světu a pocitu moderního člověka
  - Vnesli do literatury silnou smyslnost, bohatou obraznost a množství nových literárních forem
  - Vyslovili požadavek umělecké svobody a čistého umění
  - J. Vrchlický, J. V. Sládek, J. Zeyer
- **Ruchovci**
  - Literární skupina 70.-80. let 19. století

- S lumírovci nebyli soupeřící skupiny
- V názorech a postojích se střetávali a vzájemně se obohacovali
- Snažili se řešit aktuální problémy národní a sociální
- Navázali na národní obrození
- Obnovili v literatuře historickou tematiku, slovanskou myšlenku, vlastenectví a zájem o venkov a selství
- S. Čech, J. V. Sládek
- A. Jirásek, V. Beneš Třebízský, E. Krásnohorský